

To je geslo Aaron, v katerem je I. Dujčev opisal brata carja Samuela v okvirih bolgarske koncepcije tega problema. Tudi v navedeni literaturi se je avtor povsem izognil jugoslovanskim, posebej makedonskim delom. Le še posamezna širša gesla se dotikajo tudi naše zgodovine (npr. geslo Agleier navaja, da so oglejske novce kovali tudi v ljubljanski kovnici; toda Laibach ne Ljubljana), čeprav bi bilo možnosti vsekakor več. Tako se mi zdi, da bi bilo možno v geslu Adel obdelati tudi specifičnosti nastanka in razvoja plemstva pri jugoslovanskih narodih. Vzrok za te pomanjkljivosti, gledano seveda z naših vidikov, je verjetno iskati prav v tem, da k ediciji niso pritegnili jugoslovanskih historikov medievistov. V celoti pa daje zvezek s svojim izborom gesel (in navedenimi kazalkami), vsebino besedil k tem geslom in s celotnim konceptom zagotovilo, da bomo dobili v delu *Lexikon des Mittelalters* izredno dragocen priročnik in pomagalo za zgodovino srednjega veka, ki ga doslej še nismo imeli.

Ferdo Gestrin

Halil Inaldžik: **Osmansko carstvo, klasično doba 1300—1600**, Srpska književna zadruga, Beograd 1974; naslov izvirnika: Halil Inalcik, *The Ottoman Empire, The Classical Age 1300—1600*, George Weidenfeld and Nicolson Ltd 1973; (v srbski jezik prevedla Milica Mihajlović, strokovna redakcija Radmila Tričković); 357 strani.

Knjiga mednarodno priznanega turškega zgodovinarja Halila Inaldžika je bila napisana na željo Univerze v Chicagu. Časovno se omejuje na prva stoletja osmanskega cesarstva, ko je iz majhne kneževine v začetku 14. stol., ob meji islamskega sveta, zrastle v 16. stol. svetovna sila, ki se je razprostirala od srednje Evrope do Indijskega oceana. Cesarstvo je tako ob koncu 16. stol. predstavljalo s svojo državotvorno politiko in administracijo, finančno politiko, zemljiškim sistemom in vojno organizacijo izredno visoko razvit imperij na Bližnjem vzhodu. Knjiga je glede na to razdeljena na štiri dele.

V *prvem delu knjige* z naslovom »Kratek pregled osmanske zgodovine (1300—1600)« nam avtor predstavi družbeno in kulturno ozadje v 13. stol., ko so bile ustanovljene osmanska in druge obmejne kneževine na ozemlju med Bizancem in seldžuškim sultanatom, kot posledica pritiska Mongolov. Pri tem je treba opozoriti na originalne poglede avtorja v političnem razvoju osmanske države. Želja po kolonizaciji rodovitnih predelov v Bizancu je rodila osvajanje proti zahodni Anatoliji s strani osmanske in tudi drugih kneževin. Osvajanje je bilo zvezano z gazo, sveto vojno za islam, ki pomeni nenehno vojno »dokler se ne zavzame celega sveta«. Ozemlju najbližje Bizancu je vladal Osman, ustanovitelj dinastije, ki je leta 1301 z zmago nad bizantinsko vojsko dosegel, da so se gaziji (borci za sveto vojno) iz vseh krajev Anatolije, kakor tudi v ostalih obmejnih kneževinah, začeli imenovati Osmani. V prvi polovici 14. stol. predstavlja osmanska država še vedno eno od obmejnih kneževin, vendar so razmere v drugi polovici tega stoletja pripeljale do stanja, ko so postale ostale kneževine vazali osmanske. Osvajanja proti Evropi pa postavijo temelj za nadaljnjo ekspanzijo s padcem trdnjave Cimper in mesta Galipolija leta 1352 in 1354. Osmani so z vodenjem dosledne politike, ki je bila mogoča zaradi centralizirane oblasti in z vojaško silo, ki je imela z janičarji prva v Evropi značaj stalne vojske, ta osvajanja tudi uresničili. Nasproti fevdalni decentralizaciji so postavili centralizirano administracijo. Zemljiška posest pride pod državno kontrolo, ali pa je razdeljena kot nagrada turškim poljedelcem. Kmetstvo ljudstvo je postalo s strani centralne oblasti zaščiteno, nova oblast je bila strpna tudi do domačega plemstva in vojaškega razreda, tako v Bolgariji, Srbiji, Makedoniji, Albaniji in Tesaliji. Poleg tega je omogočala lažje osmansko osvajanje še verska toleranca.

Vzporedno z osvajanjem v Evropi gredo le-ta proti vzhodu in jugu. Vazalne kneževine so se sčasoma spreminjale v province, nad katerimi je osmanska oblast direktno vladala. Konec 14. stol. so si z zmago pri Nikopolju zagotovili Osmani ne samo prevlado na Balkanu, ampak tudi izredno povečali ugled v islamskem svetu. Meja se je na vzhodu pomaknila na Evfrat.

V začetku 15. stol. je poizkus osmanskega sultana Bajazida I., da izgradi imperij, propadel. Na vzhodu se je pojavil nasprotnik, ki je obvladoval Iran in centralno Azijo. To je bil Timurlenk, ki je leta 1402 premagal turškega sultana. Nastopilo je obdobje interegnuma in obnove, saj je prišlo do popolnega razpada osmanske države. Položaj osmanske države se je že leta 1415 toliko učvrstil, da je obnovil nekdanji položaj v Rumeliji in Anatoliji, vendar se nove velike ambicije

po osvajanju pojavijo šele po zavzetju Carigrada leta 1453. V tem obdobju obnove se je oblast centralizirala, janičarski korpus je pomenil za sultana, v nasprotju z drugimi vladarji, veliko prednost; sultan je bil za muslimanski svet vrhovni vodja svete vojne. To je bil čas, ko pade Solun in ko se balkanske države borijo za obstoj. Želja sultana Mehmeda II. ustvariti imperij, ki bi segal od Donave do Evfrata, se je začela po padcu Carigrada uresničevati. Začeli so se vojni pohodi, ki so prisilili vse ob Črnem morju, da so priznali osmansko nadoblast. Padle so tudi Srbija, Moreja, severna Albanija in Bosna. Mehmed II. je hotel uničiti ogrski vpliv na Balkanu, beneškega pa v Moreji in Albaniji. Benečani so iskali zaveznika, ki bi Osmane ogrožal na njihovi vzhodni meji. Dobili so ga v Uzun Hasanu, vladarju Irana in vzhodne Anatolije. Toda posledica vsega je bila, da je Mehmed II. potisnil mejo do Evfrata, na Balkanu pa je prišel do Beograda, tako da je bil ta sultan v pravem pomenu utemeljitelj osmanskega cesarstva.

Po smrti Mehmeda II. je prišlo do državljanske vojne, na prestol pa je prišel Bajazid II. Osmanska država je začela posegati v evropsko politiko. Čas 16. stol. označuje osmansko državo kot silo, s katero so bila na nek način povezana vsa vprašanja v mednarodni politiki. Borba med Karlom V. in Francem I. je povzročila, da je postala Evropa razdeljena, kar je omogočilo nadaljnje osmansko prodiranje. Padel je Beograd, vrata v srednjo Evropo, padel je Rodos, ključ vzhodnega Sredozemlja. Sultan Sulejman I. (1520—1566) je šel v nova osvajanja. To je privedlo do osmanske prevlade na morju, na celini pa je bila Ogrska po smrti Zapolje spremenjena v provinco in sklenjena je bila pogodba s Ferdinandom Habsburškim o Ogrski in o letnem tributu Turkom. Osmanski pritisk proti katoliškemu Habsburžanom je sovpadal tudi z verskim razkolom v Evropi. Sulejman I. je protestantske kneze spodbujal k sodelovanju s Francozi proti Karlu V. in papežu in jim obenem obljubljal svobodo, če bo prišel v Evropo. Na Ogrskem pa se je pod osmanskim zavetnistvom kalvinizem tako utrdil, da so v Evropi govorili o »kalvinoturcizmu«. V tem času je bil sultan uspešen tudi na svoji vzhodni meji, tako so padli Azerbejdžan, Irak, Tebris, Bagdad, obvladal je Perzijski zaliv itd. Cesarstvo je bilo ogroženo le na severu, kjer je Rusija postala prvorazredna sila, zato je pomagalo cesarstvo na poljski prestol Štefanu Bathoryju, ker se je boril proti Rusiji. Toda stanje v Evropi se je v drugi polovici 16. stol. spremenilo. Španija je postala prva sila, državljanska vojna v Franciji pa je onemogočala zavezništvo s Turki. Turki so vojaško še zmagovali, tako v ciprski vojni z Benetkami (1570—1573) in v perzijskih vojnah (1578—1590). Šele t. im. Dolga vojna (1593) s Habsburžani prisili osmansko državo, zaradi začetka vojne na vzhodu z iranskim šahom, da sklene s Habsburžani leta 1606 mir. Osmeni se odrečejo vsem zahtevam po habsburški Ogrski in tudi letnemu tributu. Kljub zmagam pa je sila osmanske države slabela že od zadnjih let vladanja sultana Sulejmana I. Vzrokov upadanja je cela vrsta, tako zunanjih kot notranjih. Glavni zunanji vzrok je predvsem na področju trgovine. Trgovinska zamenjava z Indijo je prenesena na Atlantik, ki ga obvladujejo Angleži, Holandci, Španci in Portugalcji, trgovsko pot med centralno Azijo in Evropo pa je obvladovala Rusija. Osmansko cesarstvo je postalo politično in ekonomsko regionalni imperij, omejen na Balkan, Malo Azijo in arabske dežele. Toda glavni vzroki upadanja so bili notranje narave. Tak vzrok je tako rast prebivalstva, ki se je povečalo za 40 % v celoti, samo v mestih pa za 80 %. Ljudje so ostajali brez zemlje in brez dela, kar je povzročalo razmah razbojništva in nemire. Drugi tak notranji vzrok je bil, da se začneta rušiti dve osnovni instituciji, ki sta določali vojaški in politični red, fiskalni sistem in oblike uživanja zemlje. To je »suženjski« in timarski sistem. V nasprotju s prejšnjim stanjem, ko so samo sultanovi sužnji mogli opravljati državne posle in služiti vojsko, je vstopala od 1575. leta dalje v dvorno in državno službo tudi raja, se pravi obdavčeni družbeni sloj. To pripelje do upada ugleda sultana. Razpadati začne tudi timarski sistem, ker so fevdalci, ki so dobili velika posestva, začeli le-ta spreminjati v lastna ali pa v vakufe. To pripelje do zmanjšanja timarov, s tem se je zmanjšalo število spahij, ki so bili hrbtenica vojske. Na drugi strani se je povečevala janičarska vojska (tudi zaradi boljše oborožitve), v katero pa so lahko vstopali tudi Turki, kar je podrolo sistem krvnega davka in privedlo do sprememb v državnih financah, kajti država je rabila velike količine denarja za plače janičarjem. Denarja pa je bilo premalo, saj se začne rušiti timarski sistem. Vojska, neredno plačana, je postajala nemirna, najemniške čete pa so začeli odpuščati. Slabela je centralna oblast v provinci, ker so janičarski garnizoni v provinciah začeli predstavljati novi gornji razred. Pomemben vzrok upadanja je še revulucija cen, do katere pride zaradi velikega uvoza srebra. To je povzročilo, da sloji, ki so imeli utrjene dohodke (spahije), nenadoma osiromašijo. Tudi ekonomska politika

se ni spremenila, saj ni odstopala od politike svobodnega tržišča, ki pa je bila v nasprotju z merkantilizmom.

Drugi del knjige z naslovom »Država« nam daje najprej pregled vzpona osmanske dinastije. Avtor nam predstavi osmanske vladarje in z njimi zvezane naslove, ki so si jih pridobili ali sami pridali, kar je važno predvsem zato, ker si je s tem dinastija ustvarjala tradicijo o svojem poreklu in izvorih oblasti ter si tako jemala pravice za prevlado in ugled v islamskem svetu. Prihod na prestol posameznih vladarjev pa je bil pogosto zvezan z intrigami in nesoglasji znotraj same dinastije. Splošna praksa, da je najmočnejši kandidat ali pa že sultan dal pobiti vse svoje brate ali sinove, je bila z institucijo »kaveza« (princi so lahko živeli le v posebnih prostorih dvorca) sicer v precejšnji meri končana, vendar pa je stalni strah pred pogubljenjem povzročil, da so mnogi trpeli od duševnih depresij. Pri izbiri novega sultana so igrali pomembno vlogo sultanova mati, ulema, obmejne sile in zlasti janičarji.

Poglavje o državnosti in razrednem sistemu nam pove, da so Osmani v začetku naglo razvijajočega se imperija sprejemali elemente državnosti iz starih seldžuških središč v Anatoliji, iz Irana in Egipta. Glede družbenih razredov, pa je podobno kot vsi islamski vladarji tudi osmanski sultan svoje podanike, brez ozira na njihovo veroizpoved, smatral za rajo. Družba je bila v grobem razdeljena v dve skupini: na vladarja in njegove »ministre« ter namestnike in na davčne obvezance, rajo. Podaniki okoli vladarja pa so se delili v 13. stol. na vojaški razred in uradnike, ki so bili oproščeni davkov. Seveda je v razredu davčnih obvezancev bilo več socialnih skupin, tako kmetje, trgovci, živinorejci in po mestih obrtniki. To temeljno razdelitev Osmani obdrže tudi v novo osvojenih predelih; s tem da so ljudi razdelili, ne glede na versko pripadnost, na vojaški razred in rajo.

Avtor nam posebej predstavi osmansko zakonodajo, ki se deli na versko (šerijat) in sultanovo (kanun). Šerijat je bil osnovni in nespremenljivi zakon islama, tako da je moral biti vsak ferman v skladu s šerijatom. Posvetna zakonodaja je zvezana predvsem z imeni Mehmeda II. in Sulejmana I., zakonodajalca v 15. in 16. stol. Tej vrsti zakonodaje je v večji meri poglavje tudi posvečeno. Predstavljene so značilnosti posameznih področij zakonodaje v celem cesarstvu in v posameznih provinciah. Tako je značilno, da v novo osvojenih predelih niso bili razveljavljeni vsi zakoni in običaji, ki so veljali do osmanskega prihoda. Tako so na primer osmanski rudarski statuti, ki so veljali v Bosni in Srbiji, kakor tudi uredbe o vlaški organizaciji, bili dobesedno prevedeni iz zgodnejših domačih zakonov. Vendar avtor opozori, da so opisane idealne oblike zakonodaje, saj so v praksi morali sultani izdajati tudi tako imenovane adaletname, s katerimi so skušali popraviti zlorabljanje zakonodaje s strani provincialnih oblasti.

Po padcu Carigrada v turške roke to mesto postane prestolnica osmanske države. Zgradi se saraj, o katerem dobimo celo vrsto podatkov, tako o funkciji posameznih delov saraja, o njegovem izgledu, o ceremonijah, o haremu itd. Sultanov dvor pa je predstavljal v pravem pomenu središče oblasti. Avtor nam opiše dvorno organizacijo, hierarhijo in funkcije, ki so se vezale na posamezen naziv, tako na dvoru kot tudi v provinci. Vsi, ki so predstavljali cesarjevo avtoriteto, so bili sultanovi sužnji, vendar se ta pojem sužnja ne sme razumeti v običajnem smislu. Sužnji so bili predvsem vojaki in birokracija, iz katere so prišli vezirji. Birokracija pa je bila v rokah uleme, torej v rokah visoko izobraženih ljudi o muslimanskem kanonskem zakonu, tradiciji in teologiji. Posebno skupino sužnjev predstavljajo otroci, ki so bili na dvor pripeljani na podlagi krvnega davka — devširme (gre za otroke krščanskih vaških družin ter bosanskih družin, ki so stopile v islam — to je specifičnost). Večina teh otrok je odšla med janičarje, posebna skupina, več sto otrok, pa je ostala na dvoru, kjer so dosegali visoke položaje. Te so vzgajali tako, da bi postali »vojaki-državniki in verni muslimani, ki so obenem ljudje peresa in izvrstni govorniki, uglajeni in neoporečno moralni.«

Zelo pa je vplival na kulturno, politično in gospodarsko življenje sistem centralne in provincialne administracije in timarski sistem. Tako je predstavljal cesarski svet (divan) vrhovno sodišče, kamor je lahko vsak, brez ozira na družbeni status, poslal prošnjo. Obenem je cesarski svet bil tudi vrhovni organ vlade, kabinet, kjer se je razpravljalo o najvažnejših stvareh. Termin Visoka porta pa je prvotno pomenil mesto, kjer je sultan spremljal spore in opravljal državniške posle, kasneje pa dobi značaj osmanske vlade. Politična vprašanja, pravosodje in finance so glavna področja delovanja vlade. Predstavniki teh so veliki vezir, dva kazaskerja ter dva defterdarja, poleg njih pa še nišandžija, ki potrjuje s sultanovim monogramom njegovo polnomočje. Vsi štirje so predstavljali sultanovo avtoriteto v cesarskem svetu. Predstavniki sultanove absolutne religijske avtoritete pa

je bil šejhulislam, vodja uleme. V poglavju sledi še cela vrsta služb, ki se vežejo na centralno administracijo.

Uprava v provincah v celem osmanskem cesarstvu ni bila povsod enaka. Na evropskem ozemlju se je administracija uvajala postopno z osvajanjem. Formirali so se sandžaki kot upravne enote. Tu sta glavna predstavnika oblasti beg, ki pripada vojaškemu razredu in zastopa sultanovo izvršno oblast, ter kadija, ki je pripadal ulemi in predstavlja pravosodje. Višje upravne enote so bile beglerbeglukij, ki so združevali več sandžakov. Kjer so se sandžaki sistem, osmanski zakon in osmanska administracija dobro utrdili, je vlada uvedla timarski sistem (Balkan), drugje pa se je ohranila določena avtonomija (Egipt, Bagdad, Abesinija...). Iz teh dežel je sultanov namestnik vsako leto pošiljal določeno vsoto. V vzhodni Anatoliji so sandžakom vladali plemenski poglavarji, ki so sultanu dajali le določeno število vojakov. Med avtonomne pokrajine pa so sodile še krščanske vazalne kneževine in muslimanske kneževine, ki so ohranile svoj prvotni status obmejnih kneževin.

V tipično osmanski provinci je vladal timarski sistem, ki je urejal finančno, družbeno in agrarno politiko in je nastal iz potrebe, da vzdržuje cesarsko vojsko na osnovi srednjeveškega gospodarstva. Vse institucije tega sistema nam avtor nadalje predstavi in opozori na razliko od evropskega fevdalizma, saj se je timarski sistem odlikoval po zelo centralizirani kontroli, v okviru tega sistema pa ni bilo nikakršne hierarhije niti vazalnega odnosa.

»Gospodarsko in družbeno življenje« je naslov tretjega dela knjige, kjer avtor najprej oriše položaj osmanskega cesarstva in mednarodne trgovine. Predstavi nam pomembnost trgovskih poti v cesarstvu v posameznih obdobjih teh treh stoletij, saj so glede na spremembe cesarstva igrale v trgovini različno vlogo. Spoznamo tudi različna trgovska središča, ki so pogosto slovela kot trgi, namenjeni skoraj izključno za prodajo posameznih artiklov (Brusa, Konya, Sivas, Carigrad...). V mednarodni trgovini so pomembna za osmansko cesarstvo predvsem tri področja: indijska trgovska pot, trgovina v Črnem morju ter trgovina z Evropo. Značilnosti za ta posamezna področja so predvsem v vrsti blaga, ki se je uvažalo ali izvažalo, ter v silah, ki so to osmansko trgovino poskušale zavreti. To so predvsem evropske države. Trgovina z začimbami in zlatom se je vezala na Indijo in Indonezijo, kjer so Osmani prišli v konflikt s Portugalci. Trgovina s Črnim morjem pa je predstavljala eno najvažnejših vej gospodarstva. Črnomorske luke so bile posrednik moldavske, poljske trgovine, trgovske vezi z Rusijo so bile do štiri-desetih let 16. stol. zelo pomembne. Prav tako je bila pomembna trgovina z Evropo. Glavne države, s katerimi cesarstvo trguje, so bile Benetke, Genova in Dubrovnik, vendar pa ima tu pomembno mesto politika, saj Turki omogočajo svobodno trgovino vsem: tistim državam, ki imajo skupnega političnega sovražnika, to je Španijo in Habsburžane.

Po tradiciji Bliznjega vzhoda so se tudi Osmani držali načela, da svoja središča spremenijo v velika mesta, povečajo število prebivalstva ter jih razvijejo v trgovske centre. Tako je Carigrad štel pred osvojitvijo le 30.000 do 40.000 prebivalcev, v drugi polovici 16. stol. pa jih je imel že 800.000. Da so mesta postala velika, je bila predvsem želja sultanov in drugih visokih osebnosti, ki so podpirale gradnjo in razširitev mest. S tem v zvezi je gradnja imaretov (tržnice, džamije, bolnice, medrese...). Te zgradbe so bile vzdrževane z dohodki vakufa, se pravi z dohodki od darovane zemlje v verske in humanitarne namene. Institucijo vakufa nam avtor posebej opiše. Trgovci in obrtniki so predstavljali mestno prebivalstvo, od katerih so bili obrtniki na nižji družbeni lestevici. Osnova gospodarskega življenja v mestu so bili obrtniški cehi, esnafi. Ti cehi so imeli posebne pravilnike in strukturo. Z vstopom janičarjev v mestne esnafe pa se začne propad tega sistema. Tudi trgovci so se združevali v esnafi in obstajata dve vrsti: esnafi, ki združujejo trgovce z lokalnimi proizvodi in esnafi, ki združujejo trgovce, ki so poslovali s karavanami in čezmorsko trgovino.

Četrto del, ki govori o religiji in kulturi, se dotakne področij prosvete, znanosti in fanatizma. Temelj islamskega izobraževanja je bil učitelj, muderis, ki je imel zelo velik ugled, in verske šole, medrese. Delile so se v več stopenj, vendar so se razvrščale v dve glavni skupini, t. i. zunanje in notranje. V prvi skupini je bil poudarek na arabskem jeziku, v drugi pa na teoloških naukih.

Znanost je bila podvržena tradicionalnemu islamskemu mišljenju, ki je smatralo versko učenje za edino pravo znanje. Novosti v verskih naukih so bile sicer dopustne, toda že od 9. stol. naprej samo v stvareh, ki niso bile bistvene. Ulema je predstavljal naslednika znanja vseh prerokov in je bil glede teh stvari glavni tolmač, tako da je delo na tem področju obsegalo le kompilacije, izvlečke in ko-

mentarje. Od t. i. intelektualnih znanosti, med katere so spadale tudi logika, filozofija, astronomija in matematika, se je zlasti s slednjima ukvarjalo več izvrstnih učenjakov. Povsod pri vseh področjih nam avtor predstavi glavna središča, glavne učenjake in šole. V osmanski družbi pa je vedno deloval en del fanatične uleme, ki je intelektualne znanosti smatral za brezbožnost, drugi del pa je to branil, trdeč, da so v okvirih vere. Fanatiki so bili ponavadi tudi popularni šejki, ki so neizprosno napadali vladajoči razred. Vzrok napadov in teoretična osnova fanatizma pa je bilo vprašanje uvajanja »novosti« v islam.

V seldžuški dobi so v mestih srednje Anatolije izobraženi ljudje sprejemali perzijsko visoko kulturo, dočim je na mejah prevladovala kultura gazijev in der- višev (beraški menihi) s svojimi strujami viteštva in misticizma. Derviši so prihajali v Anatolijo z valovi Turkmenov in se selili iz mesta v mesto, sprejeli pa so jih tudi kmetje, ker so predstavljali vzor njihovih lastnih oblik družbe in kulture. V okviru teh skupin je cvetela kultura, posebno književnost, ki je izhajala iz turške centralne Azije, vendar se je popolnoma razlikovala od kulture, negovane na dvoru in v mestih. Misticizem derviških redov je v mestih dobival teozofske oblike, medtem ko je med ljudstvom ustvaril osnovo za religiozne sekte, ki so predstavljale sintezo šiizma in drugih ezoteričnih nauk. Naprej nam avtor predstavi najpomembnejše religiozne sekte, njihove voditelje, nauke ter njihov vpliv.

Temu zadnjemu delu knjige sledi genealoška tabela osmanske dinastije, kronološki pregled zgodovine klasične dobe, slovarček turcizmov in opombe. Nato je še izbor večjih in krajših zgodovinskih del, bibliografije, najvažnejši časopisi, enciklopedije, slovarji v turščini in zahodnih jezikih, zbirke virov, zahodni potopisci, dodana pa je še literatura za posamezne dele te knjige in register osebnih imen ter kritičen zapis Radovana Samardžića in beležka o avtorju knjige.

Poročilo lahko zaključimo z mislijo Radovana Samardžića, ki pravi, da mora vsak bralec te knjige priznati, da je svoje znanje obogatil. Kljub temu pa dodaja, da je premalo poudarjena vloga posameznih področij na jugoslovanskih tleh (npr. vloga Dubrovnika v balkanski trgovini, obnova dela pečke patriarhije itd.), za kar »krivi« jugoslovansko historiografijo, ki na eni strani še ni prodrla v svetovne znanstvene kroge, na drugi strani pa ni vzpostavljeno boljše sodelovanje s turškimi zgodovinarji.

Vasko Simoniti

Dušanika Bojanić, Turski zakoni i zakonski propisi iz XV i XVI veka za smederevsku, kruševačku i vidinsku oblast, Zbornik za istočnjačku istorijsku i književnu građu, knjiga 2, Istorijski institut, Beograd 1974; 180 strani.

Po objavi splošne kanun-name sultana Sulejmana I., ki jo je v kritičnem prevodu z analizo objavil Hamid Hadžibegić v Glasniku zemaljskog muzeja v Sarajevu leta 1950, in še prej po več objavljenih kanun-namah za posamezne sandžake v istem znanstvenem časopisu, ter po izdajah te vrste virov v »Prilozih za orijentalno filologiju« (i storiju jugoslovenskih naroda pod turskom vladavinom), je leta 1957 v Sarajevu začela izhajati zbirka Monumenta Turcica Historiam Slavorum Meridionalium Illustrantia. V prvem zvezku te zbirke so izšli kanuni in kanun-name za bosenski, hercegovski, zvrniški, kliški, črnogorski in skadarski sandžak. Avtorji te izdaje so bili Branislav Đurđev, Nedim Filipović, Hamid Hadžibegić, Muhamed Mujić in Hazim Šabanović. Pri raziskavi te vrste turških pravnih spomenikov in defterjev, ki se nanašajo na sandžake na našem ozemlju, je bilo potrebno delo v carigrajskem arhivu. Že takrat je pri tem sodelovala tudi Dušanika Bojanić.

Knjiga Dušanika Bojanić, izdana 1974. leta, obsega prevod zakonov in zakonskih predpisov, ki so jih turški sultani izdajali za srbski narod. Avtorica besedo kanun in kanun-nama prevaja kot zakon in zakonski predpis. V uvodu razlaga razliko med tema dvema terminoma in kot pravi, se lahko meja med njima potegne le glede njihove vsebine. Vendar pa v prevodu samih tekstov ta dva izraza pušča neprevedena, ker, kot piše avtorica, ni hotela vplivati na bralce s svojim razumevanjem teh izrazov. Za družbeno pravno in ekonomsko zgodovino srbskega naroda v drugi polovici 15. in 16. stol. so to osnovni viri, ki so izredno pomembni tudi zaradi dejstva, ker ti viri vsebujejo predpise iz srbskega državnega in običajnega prava.

Nastanek kanunov in kanun-nam je zvezan z obdobjem, ko je turška absolutistična oblast najmočnejša in tako tudi delo na področju zakonodaje. Kanuni in kanun-name so nastajali največkrat na podlagi popisov domačega in drugega pre-